

© JEAN KOENE 1994

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, gekopieerd of overgenomen,
zonder de schriftelijke toestemming van de schrijver.

Het geheim van Den Haag

Jacob van Lennep (1802-1868)

HET GEHEIM VAN DEN HAAG

In de zestiger jaren van de negentiende eeuw zorgde de schrijver Jacob van Lennep ongewild voor een publiek schandaal. Hij had zijn roman *Klaasje Zevenster* in het licht gegeven en die was, naar het oordeel van velen, te ‘realistisch’ uitgevallen. Het was een uitvoerige roman, bestaande uit vijf boekdelen, die in de loop van het jaar 1866 met tussenpozen verschenen. De eerste twee delen werden nog met het gebruikelijke enthousiasme ontvangen, maar na het verschijnen van het derde sloeg de stemming om. Veel keurige burgers, die tot dan toe elk nieuwverschreven boek van hun lievelingsauteur met geneugte hadden gelezen of daarvan zelfs een kostbare luxe-editie hadden aangeschaft, voelden zich door zijn laatste publicatie diep teleurgesteld. De waardige Van Lennep, schrijver, dichter, jurist en politicus, had een zedeloos boek geschreven en dat ook nog ter lezing aanbevolen aan vrouwen en jonge meisjes, omdat het zo leerzaam voor hen zou zijn. Zoiets viel onmogelijk te rijmen met de deftige levensstijl, de christelijke beginselen en de degelijke conservatieve opvattingen die Van Lennep altijd had voorgestaan en uitgedragen.

KLAASJE ZEVENSTER

Eigenlijk is het vreemd, dat juist het ‘realistische’ boek van Van Lennep in onze tijd totaal uit het zicht geraakt is, terwijl enkele van zijn historische romans nog bekend zijn. *Ferdinand Huyck* vind je in veel openbare bibliotheken en van *De Roos van Dekama* bestaat zelfs een moderne pocketuitgave. *Klaasje Zevenster* heeft zoiets niet mogen beleven. Veel leerboeken voor Nederlandse literatuurgeschiedenis vermelden het boek niet eens, omdat de literatoren het te gedateerd en dus voor het latere geslacht onleesbaar achten. Of die literatoren de roman echt gelezen hebben, blijft de vraag, want het is een lijkig boekwerk met een titel die niet bepaald de leeslust prikkelt. Het werk is bovendien moeilijk te vinden. Zelfs bij boekenbezitters die de volledige werken van Jacob van Lennep van hun voorouders hebben geërfd en de prachtige serie boeken een ereplaats in hun boekenkast gunnen, ontbreken vaak de vijf banden waarin *De Lotgevallen van Klaasje Zevenster* zijn vastgelegd.

FLEUR DE MARIE IN NEDERLAND

Een werk dat Van Lennep mogelijk op het idee van zijn *Klaasje Zevenster* heeft gebracht, is de roman *Les Mystères de Paris*. Dat boek van de Franse schrijver Sue was in Nederland overbekend geraakt en Van

Lennep, die het Frans uitstekend beheerste, zal het wel in de oorspronkelijke taal hebben gelezen. Toen hij in de jaren'40 aan zijn *Klaasje Zevenster* begon, was de indruk die Sue met zijn boek maakte nog lang niet uitgewist. *Les Mystères de Paris* en de schrijver Sue worden in Van Lenneps boek herhaaldelijk genoemd en in het gewraakte derde deel daarvan zelfs drie keer. Wel steeds in afkeurende zin, want Van Lennep vond het boek van Sue verderfelijk voor de jeugd, evenals *Les Misérables* van Victor Hugo.

Wat ik afkeur, dat zijn werken als de Mystères de Paris en de Misérables, niet omdat er dieven en publieke vrouwen in voorkomen, maar omdat de bekwame schrijvers al het vernuft, al het betooverend vermogen van hun stijl hebben doen dienen, om zoodanige personen belangwekkend te maken (...) Dat veroordeel ik: want daardoor wekt men in jeugdige verstanden, die niet genoeg beseffen, (...) valsche denkbeelden.

Zijn harde oordeel over *Les Mystères de Paris* weerhield Van Lennep er niet van, een roman te schrijven die door veel van zijn tijdgenoten, op grond van gelijke bezwaren, afgekeurd zou worden, en een romanfiguur te scheppen die een tweelingzus zou kunnen zijn van Fleur de Marie, de Franse heldin, die door Sue in het leven werd geroepen. Het verhaal wekt vaker herinneringen aan Sue, doordat het de typische kenmerken vertoont van de romantische sociale roman.

Het is niet zo gemakkelijk om het uitvoerige levensverhaal van *Klaasje Zevenster* in kort bestek samen te vatten. Ik hoef me daar gelukkig niet aan te wagen, want Van Lenneps kleinzoon Jhr. dr. M.F. van Lennep heeft zich heel lang geleden al voortreffelijk van die taak gekweten. Ik laat hem hier graag aan het woord.

Een kind, op St. Nikolaasavond bij een student te Leiden aan huis bezorgd, waar juist het gezelschap 'De dorstige pleiaden' vergadert, wordt door het zevental geadopteerd en ontvangt den naam van Nicolette Zevenster. Het kind groeit tot een zeer bevallig en begaafd meisje op, wordt later bonne in het huis van een harer rijke pleegvaders die in den Haag woont en geraakt in die stad buiten haar schuld in een bordeel, waaruit zij echter nog rein weet te ontsnappen.

Door de haren een tijd lang verstooten, wordt zij later glansrijk in eer hersteld, nadat haar onschuld aan het licht is gekomen, terwijl tevens het geheim van hare geboorte uit een aanzienlijk geslacht wordt ontdekt. De jonge Graaf Maurits van Eylar, dien zij reeds vroeger, ofschoon zij hem liefhad, heeft bedankt omdat zij toen een arm meisje was, vraagt haar wederom ten huwelijk en zij staat op het punt, na al haar lijden, aan zijn zijde een gelukkig leven te beginnen, wanneer zij door een ongelukkig toeval bemerkt hoe de buitenwereld nog steeds aan haar schuld geloofd. Die schok is na al wat zij reeds heeft doorgestaan, voor haar zwak gestel te hevig; de roman eindigt dan ook niet, zooals de meeste, 'dat zij elkander krijgen', maar met de dood van de heldin.

'APOLOGIE VAN DEN WELLUST'

Een goede roman geeft een afspiegeling te zien van de maatschappij, meende Jacob van Lennep, en hij was dan ook voorstander van een zeker realisme. Een roman moest niet alleen 'landschappen,

gebouwen enz.’ beschrijven, maar ook aandacht schenken aan ‘kleine bijzonderheden, meubelen, kleding enz. enz.’ Met zijn realistische, gedetailleerde beschrijvingskunst had Van Lennep in het verleden grote successen geboekt. Zijn lezers waren blijkbaar gesteld op uitvoerige beschrijvingen van interieurs en kledingstukken, ook als deze voor het verhaalverloop niet functioneel waren. In *Klaasje Zevenster* voerde hij, naar de smaak van nogal wat lezers, zijn realisme te ver door. Wat zich in een Haags bordeel afspeelde en wie daar tot de geregelde bezoekers behoorden, wensten ze niet te vernemen. Dat waren details die beter verzwegen konden worden.

Eén van Van Lenneps critici veroordeelde *Klaasje Zevenster*, omdat hij het een gevaarlijk boek vond dat met een ‘alleronzedelijkst doel’ was geschreven. Het was in zijn ogen ‘een apologie van den wellust’. Een ander die het boek veroordeelde was Mr. A. A. van Brussel, hoofdredacteur van het blad *Asmodée* en, onder zijn gewone naam mr. A.A.T. de Visscher, advocaat in Amsterdam. Hij noemde *Klaasje Zevenster* ‘een schandelijk boek’, verderfelijker dan de meest zedeloze roman die hem ooit in handen was gekomen.

Ik ben man en vader – schreef Van Brussel – en ik sidderde bij de gedachte dat ik zulk geschrift mijner vrouw of mijner dochter kon hebben aangeboden (...) Waartoe onze vrouwen en dochters daarmede in kennis gebracht?

Met die toevoeging trapte Van Brussel tegen het zere been van Van Lennep, want die was er altijd prat op gegaan en had het in het eerste hoofdstuk van zijn *Klaasje Zevenster* nog eens nadrukkelijk verklaard,

dat ik mij eenmaal tot regel heb gesteld, niets te laten drukken wat niet door een iegelijk zou kunnen gelezen worden – dezulken altijd uitgezonderd, die preutschheid voor kieschheid aanzien. (deel I blz.2)

Van Brussel behoorde tot ‘dezulken’ die de categorie van preutse lezers uitmaakten. Hij wilde zijn dochter – en zijn vrouw! – het boek niet laten lezen, terwijl Van Lennep het juist voor hen had geschreven. Wat zijn bedoeling was, had Van Lennep in het beruchte derde deel van *Klaasje Zevenster* duidelijk uiteengezet. Hij deed dat in een afzonderlijk hoofdstuk, dat hij aan de bordeelscène vooraf liet gaan:

namelijk, onze maatschappelijke zeden en toestanden naar waarheid af te schilderen. En moet ik dan zwijgen juist van zoodanige driften en hartstochten als in de samenleving een hoofdrol spelen? – Is het niet veeleer plicht, daartegen te waarschuwen en er de noodlottige gevolgen van te doen zien? (deel III blz.152)

Jhr. dr. Van Lennep, die later het leven van Jacob van Lennep beschreef, prees het juist in zijn grootvader dat die de moed had weten op te brengen om *Klaasje Zevenster* zo te schrijven. Het boek had, dankzij de bordeelaffaire, een nuttig maatschappelijk effect gesorteerd:

het maakte in wijden kring den diep beklagenswaardigen toestand der blanke slavinnen openbaar (...) die niet bij machte waren zich daaraan te ontrukken (...) door werkelijke of gefingeerde schulden (...) met onverbreekelijke boeien aan het bordeel gekluisterd bleven.

VAN LENNEP EN HET WOORDENBOEK

Matthijs de Vries, hoogleraar aan de universiteit van Leiden, die in samenwerking met L.A. te Winkel een Woordenlijst voor de spelling van de Nederlandsche taal (1866) had samengesteld en de grondslag aan het leggen was voor het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (W.N.T.), behoorde tot de bewonderaars van Jacob van Lennep. Hij was vol lof over het taalgebruik van deze schrijver, dat overvloedig voorbeeldenmateriaal opleverde voor het *Woordenboek*. In 1864, drie jaar vóór het verschijnen van *Klaasje Zevenster*, had De Vries zijn waardering voor Van Lennep al een keer uitgedrukt in een brief. Hij schreef toen:

*gij zult reeds in de zde Afl. zien, dat ik niets liever verlang dan uw gewillige leerling te zijn; gelijk ik trouwens er bij mag voegen, dat wij, zoo het *Woordenboek* eenigermate aan zijn praktische roeping voor stijl en taalgebruik voldoet, dat voor een goed deel aan het leerrijke voorbeeld, in uwe werken gegeven, te danken hebben.*

De publicatie van *Klaasje Zevenster* deed geen afbreuk aan de achting die De Vries Van Lennep toedroeg, integendeel, die achting nam daardoor alleen maar toe. De Vries bejubelde het boek als ‘een verrijking onzer letterkunde, waarmede weinig andere boeken te vergelijken zijn’ en als ‘een driewerf onuitputtelijke bron voor het *Woordenboek*’.

*Men zou wel elk woord kunnen citeeren, en uit dat boek alleen een heel woordenboek opmaken. Wij citeeren het tegenwoordig zooveel, dat wij waarachtig op moeten passen, dat *Klaasje* alleen niet alle andere boeken en schrijvers overschreeuwt.*

‘ERNST OF KORTSWIJL?’

De meest verpletterende kritiek op *De Lotgevallen van Klaasje Zevenster*, en waarschijnlijk ook de kritiek die het boek voor latere generaties voorgoed in een kwaad daglicht stelde, was afkomstig van de criticus Conrad Busken Huet (1826-1886). Die schreef een boekbespreking van vijftieng bladzijden met als opschrift: ‘Ernst of Kortswijl?’. Dat uitvoerige artikel werd voor het nageslacht bewaard, doordat het later werd opgenomen in Huets verzameld kritisch werk: *de Litterarische Fantasien en Kritieken* (deel XV).

Busken Huet had voordien altijd heel beminlijk over Van Lennep geschreven. Hij beschouwde hem zo’n beetje als een éénnogige koning in het land der blinden. Van Lennep was, volgens Huet, ‘de prettigste litterarische figuur’ in een tijd die weinig verrassends te bieden had.

In deze saaije negentiende eeuw met haar constitutioneel koningschap en hare parlementaire steekspelen; in ons vervelend vaderland met zijne officiële opleiding tot christelijke deugden en zijne onervarenheid in den gezelschapstoon, heeft de schrijver van wien ik spreek, en de Hemel zij daarvoor in hem geprezen, middel gevonden om vijftig jaren lang amusant te zijn.

Busken Huet schreef deze woorden in 1864, op een moment dat het lezerspubliek al ruimschoots gelegenheid had gehad om Van Lennep te leren kennen. Het had plezier beleefd aan de grappige gedichten die hij bij talloze gelegenheden produceerde en het had zich laten meeslepen door zijn spannende historische romans. In de particuliere bibliotheken van de welgestelde burgers stond de hele verzameling van Van Lenneps historische romans in sierlijke banden te pronk: *De Pleegzoon* (1833), *De Roos van Dekama* (1836), *Onze Voorouders* (vijf delen, verschenen in de jaren 1838-1844), *Ferdinand Huyck* (1840) en *Elizabeth Musch* (1850).

Busken Huet had de historische romans van Jacob van Lennep ook gelezen, maar wel met wat meer kritische zin dan zijn tijdgenoten. Hij vond die boeken eigenlijk niet meer geschikt voor ontwikkelde volwassenen. Het verbaasde hem dan ook niet, dat een ander deel van de bevolking zich steeds meer door het werk van Van Lennep voelde aangesproken. Van Lennep was duidelijk aan het afzakken naar 'lager liggende formaties onzer samenleving', constateerde Busken Huet.

Het ontwikkeldst gedeelte van ons publiek heeft in de laatste vijftig jaren te hooge eischen leeren stellen en te duidelijk leeren inzien waar de schoen te onzent wringt, dan dat zijn smaak door romans van dit gehalte duurzaam zou kunnen bevredigd worden. Er zit in die boeken, hoe veelbelovend de schil er uitzie, te weinig pit van gedachten. Nergens openen zij een nieuw vershiet; overal stuit men op de oude grenzen. Nogmaals vijftig jaren, en de Roos van Dekama zal alleen nog in het knoops gat van ontlukende jonge heertjes prijken; nuffjes van tusschen de twaalf en veertien zullen op den jonker van Sonheuvel verlieven; burgers, boeren, visschers, militairen en dienstboden, zullen Jan van Arkel voor hun ideaal en Brinio voor de bloem hunner voorouders houden.

Mocht Van Lennep een moment de illusie gekoesterd hebben, dat Busken Huet zijn sociale roman *Klaasje Zevenster* hoger zou aanslaan, dan kwam hij daarmee bedrogen uit. Huet vond dat boek waardeeloos en meende dat Van Lennep zich gelukkig mocht prijzen een Nederlander te zijn, zodat zijn boek in het buitenland onopgemerkt kon blijven.

In elk ander land van Europa zou een roman als deze door het toongevend gedeelte des publieks met eenparige stemmen afgewezen zijn; en voor geen zegen is de heer Van Lennep, als schrijver van dit verhaal, de natuur groter dank verschuldigd, dan voor het beschermende predikaat Nederlander.

In zijn artikel 'Ernst of Kortswijl?' wierp Busken Huet schamper de vraag op, of het Van Lennep werkelijk ernst was geweest met zijn *Klaasje Zevenster*. Had hij niet gewoon met zijn lezers een loopje willen nemen?

Zie hier een roman, de slordigste dien de heer Van Lennep ooit geschreven heeft, een aan de genade van den zetter overgeleverd brouillon, een ellenlang verhaal met niet één doordacht hoofdstuk er in, niet één fijne of welsprekende bladzijde, krielend van onwaarschijnlijkheden, krakend aan den gang gehouden door de grove mechaniek eener poppenkastintrigue, voor de eene helft gestoffeerd met monsters en duivelinnen, voor de andere helft met huisbakken engelen van beiderlei geslacht, een roman uit de werkelijkheid, doch waarin de werkelijke dingen en de werkelijke menschen te eenemaal gemist worden, vijf deelen vol onbeduidendheden en gemeenplaatsen...

Het schreeuwende van het zich hier aanbiedende contrast – een zoo onbelangrijk boek de vrucht van zoo vele jaren arbeids van de zijde van een zoo begaafd auteur – legt ons de vraag op de lippen: Ernst of Kortswijl?

KLAASJE EN LIDEWYDE

De felle kritiek van Busken Huet viel niet in goede aarde. De delen vier en vijf van *Klaasje Zevenster* waren inmiddels verschenen en hadden de afkeurende geluiden doen verstommen. De lezers die de lotgevallen van Klaasje met betraande ogen tot het einde toe hadden gevolgd, toonden zich verbolgen over de minachtende woorden die Busken Huet had durven uiten. De criticus moest het nu zelf ontgelden. Hij werd uitgemaakt voor een ‘litterarische hansworst’ die maar één genoegen kende: tegen de publieke opinie indruisen!

De Nederlandse correspondent van de *Revue des deux Mondes*, Albert Réville, schreef Busken Huet ‘un mauvais caractère’ toe en meende dat Jacob van Lennep, die de Franse taal zo goed meester was, zijn boek in Frankrijk had moeten uitbrengen. Daar zouden ze het gewaardeerd hebben, meende hij. Van Lennep had, volgens Réville, voltairiaanse trekken in zijn stijl: ‘Quel humoriste vous seriez en gaulois!’

De tegenstanders van Busken Huet kregen hun kans in 1868. In dat jaar bestond de criticus het, zelf een roman te publiceren: *Lidewyde*, een verhaal waarin echtbreuk werd gepleegd. Wat toen gebeurde overtrof alles wat zich had afgespeeld rond het derde deel van *Klaasje Zevenster*, want die *Lidewyde* was pas echt ‘zedeloos’! Busken Huet werd van alle kanten hevig aangevallen, maar de kwaadaardige stoten onder de gordel die werden uitgedeeld, hoefde hij niet hier te incasseren, want hij was intussen naar Nederlands-Indië vertrokken. Toch zal het versje dat S.J. van den Bergh schreef, hem vroeger of later wel onder ogen zijn gekomen.

Waar ooit de Duivel kwam,
 liet hij iets stinkends achter,
 de lucht verpestend met zijn haat en hoovaardij;
 hij die zich zelf vergoodde
 als feilloos Pinduswachter
 van Neerland trok naar d’Oost
 en liet ons – Lidewij

Tot ver in de twintigste eeuw bleven afkeurende woorden weerklinken over *Lidewyde* en over *Klaasje Zevenster*. De Belgische neerlandici Ev. Bauwens S.J. en J. Noë S.J. meenden in de jaren '50 hun leerlingen nog te moeten waarschuwen tegen die ergernisgevende romans. In hun leerboek *Zuid en Noord* schreven zij:

Huet, die in de werken van grote schrijvers soms zo goed de klippen weet aan te wijzen waarop de deugd van jonge mensen zou schipbreuk lijden, schreef een roman Lidewijde, die stellig, in onbetamelijkheid en naaktheid, Van Lennep's Klaasje Zevenster evenaart, door hem nochtans zo streng gelaakt.

PLAGIAAT

De lezer die de roman *Klaasje Zevenster* in handen krijgt, zal niet gemakkelijk ertoe overgaan die te lezen. Begint hij er toch aan, dan zal hij aanvankelijk aanvechtingen voelen om het boek weer dicht te slaan. De roman heeft namelijk een paar eigenschappen die lezers kunnen afschrikken. Om te beginnen is er de omvang: vijf banden van meer dan driehonderd bladzijden elk. Van Lennep liet destijds verontschuldiging aan zijn uitgever weten, dat het verhaal naar zijn eigen gevoel te lang was uitgevallen, maar voegde er wel aan toe: 'ik heb eenig vertrouwen dat mijn *Klaasje* niet saai zal zijn'. Het boek is inderdaad niet saai, maar – en dat is vervelend – het maakt een trage start. Van Lennep begint namelijk met ons een onmogelijk verhaal op te dissen, dat al meteen doet twijfelen aan de waarachtigheid van alles wat hij verder mee te delen heeft.

In mijn Kl. Zevenster – schrijft Van Lennep – wordt het tooneel geopend door een studentengezelschap te Leyden, de Rederijkerskamer de Dorstige Pleiaden. Die Heeren maken bouts-rimés: hun notulen zijn in verzen en zij moeten in verzen spreken zoo lang de vergadering duurt (...) ik schets in mijn boek de maatschappij van voor twintig jaar.

Van Lennep had dat studentenclubje nodig om zijn verhaal op gang te brengen. Tijdens de vergadering die de zeven leden van de Plejade (=zevengesternte) beleggen, wordt bij hen een baby van onbekende herkomst afgeleverd. De studenten besluiten het kind gezamenlijk te adopteren en voor de opvoeding ervan zorg te dragen.

Van Lennep had altijd beweerd dat hij het verhaal over die studenten helemaal zelf had bedacht. Maar dat was volledig in strijd met wat er in zijn tijd werd verteld en geschreven in het blad *De Navorscher*. Het verhaal bleek een voorgeschiedenis te hebben. Volgens de negentiende-eeuwse overlevering was het echt gebeurd rond 1750. Er waren trouwens bronnen uit vroegere tijden waarin van die adoptie melding werd gemaakt. Van Lennep was die geschiedenis op het spoor gekomen door het lezen van *De Braadpan*, een verhaal van de achttiende-eeuwse schrijver Johannes le Francq van Berkhey (1729-1812) en had toen maar besloten er het uitgangspunt van zijn verhaal en zijn geestelijk eigendom van te maken. Plagiaat dus!

Van Lennep pleegde vaak plagiaat en altijd zonder enige schroom. Als iemand hem van letterdieverij beschuldigde, toonde hij zich daarvoor volmaakt ongevoelig. In september 1993 bracht Han van

Gessel de opvattingen van Van Lennep ter sprake in een artikeltje over ‘Jatters in de letterkunde’. Van Lennep was zo’n jatter en kwam daar rond voor uit.

Sedert bijna veertig jaar heb ik voornamelijk geleefd van roof en diefstal (...) Maar ik voeg hierbij dat ik oude of uitheemsche dichters bestelende gebruik gemaakt heb van mijn recht, en niet anders gedaan heb dan wat Vergilius, Dante, Tasso, Vondel, Milton, Molière, Racine, voltaire, Schiller, Bilderdijk en zoovele andere, vrij wat grootere mannen dan ik, zich nimmer geschaamd hebben te doen. (Bloemen stelen mag best; kunst is alleen ze) zoodanig te stellen, te schikken, te schakeeren, te wijzigen, te zuiveren en te tooien dat zij in eigen hof gegroeid schijnen, dan wordt de diefstal geadeld, dan als verdienste aangemerkt, dan bijna aan eigen schepping gelijk gesteld.

Eén verplichting had de litteraire rover slechts:

Het is dezelfde welke de ouders te Sparta hun kinderen inscherpten, namelijk zorg te dragen dat de gepleegde roof niet ontdekt worde.

Dat laatste lukte Van Lennep maar ten dele. De roof werd zo nu en dan ontdekt, zodat J.J.L. ten Kate (1819-1886) er in het blad Braga de spot mee kon drijven. Van zijn hand is het volgende kwatrijn:

*Als in het dicht'renrijk de strafwet geldig was,
Die moord en diefstal loon naar werken doet ontvangen,
Wat aak'lig tuchthuis werd de Hollandsche Parnas;
Beets werd gegeeseld en Van Lennep werd gehangen.*

Van Lennep stond met zijn opvattingen over de geestelijke eigendom niet alleen. Eeuwenlang hadden schrijvers verhaalthema's en verhaalmotieven gegapt bij voorgangers op de litteraire weg, vooral bij de oude klassieken. Waarom zou je je nu ineens voor zoiets moeten schamen? Honderd jaar voordat Van Lennep zijn uitspraken deed, had de Engelse schrijver Henry Fielding ook al het recht van plagiaat bepleit. Hij eiste zelfs van de lezers – met een knipoog uiteraard – dat zij de gestolen goederen als zijn eigendom beschouwden. In zijn boek *Tom Jones* schreef hij:

Men mag mijns inziens de klassieken beschouwen als een grazige meent, waarop een ieder die een woning op de Parnassus bezit, hoe bescheiden ook, het recht heeft zijn muze te weiden. Of, om het nog duidelijker te zeggen, wij modernen verhouden ons tot de klassieken als de armen tot de rijken. (Wij menen:) dat een rijke buur zonder bezwaar bestolen of beroofd kan worden (...) Op dezelfde wijze dienen de klassieke auteurs, als Homerus, Vergilius, Horatius, Cicero en al die anderen, door ons schrijvers beschouwd te worden als evenzovele rijke landgoedbezitters van wie wij, de armen van de Parnassus, sinds onheuglijke tijden alles pakken wat we grijpen kunnen (...) Ik zal zelfs, steeds wanneer bepaalde gedachten of gevoelens in mijn eigen geschriften overgenomen zijn, ze als mijn eigendom opeisen, en ik verwacht van al mijn lezers dat zij deze vanaf dat moment ook geheel en al als mijn eigendom erkennen.

VONDELINGEN

Veel romans uit de achttiende en het begin van de negentiende eeuw hebben een vondeling als hoofdpersoon. Die vondeling wordt door bepaalde lieden in de samenleving als een minderwaardig mens beschouwd en door allerlei louche figuren vervolgd en bedreigd, tot het moment waarop hij als stralende overwinnaar uit de strijd te voorschijn komt. Op dat thema konden romanschrijvers blijkbaar eindeloos variëren. Ze konden over onwettige kinderen, de verschoppelingen van de maatschappij, zielige en meelijwekkende verhalen schrijven of er de gruwelijkste taferelen over ophangen. De lezers smulden van zoiets, onder voorwaarde dat het verhaal goed afliep. Dat gebeurde dan ook altijd, want de schrijvers, die de voorkeur van hun lezers kenden, zorgden er wel voor, dat op alle ellende die het verhaal te zien gaf een bevredigend slot volgde. Aan het eind kwam altijd de onthulling, waarbij de werkelijke naam en de afkomst van de gekwelde vondeling aan het licht kwamen. De vondeling was niet zomaar een vondeling, maar een ontvoerde prins of prinses of de erfgenaam van een rijke koopman. Het slot bracht altijd rechtvaardigheid en eerherstel voor de hoofdpersoon en een gevoel van voldoening bij de lezer.

Het verhaalthema van de vondeling kwam niet uit de lucht vallen, want er waren in die tijd veel van die ‘gevonden’ kinderen. De samenleving wist er op het laatst geen raad meer mee. Kinderen zonder naam en zonder stamboom durfde men eigenlijk niet als volwaardige leden in de maatschappij op te nemen. Voor hen stonden uitsluitend de onaanzienlijkste beroepen open. De Engelse schrijver Henry Fielding had een scherp oog voor deze misstand en liet zich daarover uitermate cynisch uit in zijn boek over de vondeling *Tom Jones* (1749):

Ofschoon de wet niet uitdrukkelijk toestaat kinderen van zo'n schandelijke geboorte te vernietigen, beschouwt zij ze wel als kinderen van niemand; ook de kerk beschouwt ze als niemands kinderen en in het gunstigste geval mocht men ze opleiden voor de allerlaagste en minste baantjes in de maatschappij.

De sociale dominee Van Koetsveld schreef in zijn boek *Waarheid en Verdichting* ook over die ‘verlaten, weg geworpen, gevonden kinderen’, die terecht kwamen in de vondelinghuizen. Die instellingen rezen overal als paddestoelen uit de grond. In Frankrijk was het wel heel erg, meende Van Koetsveld, en dat kwam voornamelijk door het revolutionaire bewind dat in dat land had geheerst. Ongewenste kinderen, vaak van ongehuwde moeders, konden daar in alle stilte en anonimiteit bij de tehuizen worden afgeleverd. In de muur van die gebouwen bevond zich een ‘tour’, een loket met een draaideur, waardoor een kind geruisloos van buiten naar binnen kon worden geschoven. De tehuizen met dat vernuftige mechanisme waren er niet gekomen om het de ongehuwde moeders gemakkelijk te maken, als ze zich van ongewenste kinderen wilden ontdoen, maar om kindermoord te voorkomen. Van Koetsveld beschouwde de vondelinghuizen als getuigen ‘vóór de menselijkheid, maar tegen de menschheid’.

Ook Amsterdam kende zijn vondelinghuis. Het ‘voormalig Aalmoezeniers-weeshuis’ fungeerde een tijdlang als zodanig, maar toen het aantal van de gevonden kinderen te hoog opliep, maakte men er een einde aan. De politie kreeg de opdracht scherper toe te zien en de te vondeling gelegde kinderen

naar de ouders terug te brengen. Rond 1820 werden in drie jaar tijd 1158 Amsterdamse kinderen bij hun ouders terugbezorgd. Rond 1850 was de vondelingenstroom sterk afgenomen.

Van Lennep had in vroegere jaren nog successen kunnen boeken met zijn vondelingenverhalen *De Pleegzoon* en *De Roos van Dekama*. In 1866, toen *Klaasje Zevenster* op de markt kwam, waren de omstandigheden veranderd en de meeste lezers aan een ander soort lectuur toe. De calvinistische 'brave burgers' lazen Van Lennep nog, al of niet geschokt door zijn realisme, maar het grote publiek wilde iets pittigers, iets pikants, bij voorkeur uit Frankrijk. Gerben Colmjon in zijn studie over de negentiende-eeuwse literatuur:

vele landgenoten hadden behoefte aan iets anders, hoe drakerig dat andere ook mocht zijn, als het benepen Hollandse fatsoen daarin maar niet de boventoon voerde...

De Franse schrijver Paul de Kock (1793-1871), zoon van een Nederlandse vader, had in Nederland het hart van veel lezers gestolen. Zijn talrijke romans – volgens Nicolaas Beets: 'geestige, maar aan eerbhaarheid en goede zeden weinig bevorderlijke romans (...) met hun meestal scabreuze titels' – werden volop gelezen, in het Frans en in vertaling. De tijden veranderden snel en zo kon het gebeuren, dat *De Dame met de drie Corsetten* en *De Losbol* het glansrijk gingen winnen van de ernstige *Klaasje Zevenster*.